

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Somnio ergo sum

Bespreking van

Mark Kinet, Katrien Vuylsteke Vanfleteren & Sjef Houppermans (red.) (2015). *Als het lichaam spreekt*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant. ISBN 978 90 441 3337 0, 182 pp., € 23,-

MARIT VAN DER MEULEN

Ayleen van zes maanden oud consulteert Trees Traversier. Haar vader en moeder vertellen dat Ayleen gilt als ze wakker wordt in haar eigen bedje. Ze wil slechts slapen aan de borst. Haar darmpjes rommelen. Het gezin is wanhopig. Er is nooit rust.

Michel Thys hoort dromen van patiënten waarin zij alle lichaamsopeningen door elkaar halen. Vagina en anus zijn één, er komt poep uit een mond en er zitten openingen in het been.

Als het lichaam spreekt is de titel van een nieuwe serie artikelen in de reeks Psychoanalyse en Cultuur. De redactie van deze serie maakt geen principieel onderscheid tussen verhalen van patiënten en artistieke verbeelding. De psychoanalyse interpreteert denken en voelen vanuit de lichamelijke ontwikkeling zoals deze in interactie met de omgeving plaatsvindt. Psychoanalyse is niet geïnteresseerd in waarheid, maar in subjectiviteit. Niet in moraal en orde, maar in chaos en wanorde. Kunst en verhalen van patiënten zijn uitdrukkingen van een innerlijke wereld.

Het Ik is volgens Freud «vor allem ein Körper-ich». Het Ik is een grotendeels onbewuste interpretatie van het lichaam. «Cogito ergo sum», constateert René Descartes zo'n twee eeuwen eerder. Hij probeert alle zekerheid te laten varen op zoek naar de zekerheid van onze kennis en naar de basis van het bestaan. Denkbaar is dat de wereld niet bestaat, noch ons lichaam. Niet denkbaar is dat wij niet denken. Want we denken, dus we bestaan. Het bewustzijn is zo met het lichaam verbonden.

In onze eeuw koesteren wij de idealen van objectiviteit, intersubjectiviteit en transparantie. Klachten zijn meetbaar, behandelingsdienen efficiënte doelen en de meeste patiënten instrueren op grond van via internet verkregen kennis de huisarts om een declareerbare diagnose op de verwijfsbrief te schrijven. De plastisch chirurg verbouwt borsten, schaamlippen en vet, een botoxinjectie doet rimpels verdwijnen en sport-schoolhouder en diëtist garanderen een eeuwige jeugd, mits men zich aan de voorschriften houdt.

Psychotherapie werkt klachten weg. Zo niet, dan is de behandeling niet evidence-based. Als we nadenken over de verhouding tussen lichaam en geest achter deze moderne maakbare wereld, lijkt het alsof er een eenduidige, meetbare objectiviteit achter alle klachten verondersteld wordt. Een objectiviteit waarin het individu eigenlijk geen verandering meer kan brengen. Hij zou dan immers niet meer eenduidig zijn.

In *Als het lichaam spreekt* overdenken alle auteurs hoe het voelen vorm krijgt in het lichaam. Over hoe het lichaam spreekt, als taal ontbreekt. En — op de achtergrond — hoe de geest zich tot het lichaam verhoudt. Terug naar Ayleen van zes maanden oud: Trees Traversier luistert naar het geluid dat uit het buikje van Ayleen komt. Zonder stethoscoop, maar met nieuwsgierigheid. Als het meisje krampjes heeft, ligt ze bij moeder aan de borst. Ze valt in slaap en wordt wakker in haar eigen bed. Ze gilt. Kramp leidt tot eenzaamheid. Haar lichaam spreekt en drukt een particuliere waarheid uit.

Michel Thys ontwikkelt zijn concept van een psychoanalytisch lichaam, zijn opvatting over de verhouding tussen geest en lichaam. Zijn patiënten vertellen over baby's met tanden, gepenetreerd worden in vagina en anus tegelijk en over grote gaten overal in benen en buik. Hij bespreekt de onderliggende theorie over de verhouding van lichaam en geest bij Freud, Klein, Bion en Lacan. *Hebben we een lichaam of zijn we een lichaam? Wij dromen ons lichaam en*

ons lichaam droomt ons. Lacan stelt dat ons onbewuste gestructureerd is als een taal. Thys voegt eraan toe dat ons onbewuste ook gestructureerd is als een lichaam. Wij kunnen immers alleen maar denken en voelen in termen van ons lichaam. We hebben en we zijn een lichaam en in droom of in fantasie worden en blijven we ons lichaam.

Psychoanalyse en Cultuur beschouwt artistieke uitingen als equivalent aan associaties van patiënten. Willem Elias en Peter Verstraten schrijven onder meer over een schilderij van Gustave Courbet: in 1886 maakt hij een portret van een vrouw met ontblote vulva zonder hoofd. Het schilderij is zo realistisch dat de schaamharen bijna uit de verf steken. Courbet geeft het werk als titel *L'origine du monde*. Jacques Lacan koopt het werk en hangt het in een kastje. Tegenwoordig is het in het Musée d'Orsay te bezichtigen. Er zit een bewaker naast. Waarom is dat nodig? Het is toch gewoon kunst? De playboy wordt toch ook niet meer onder de toonbank verkocht? En schaamlippen corrigeren is geen taboe. Maar: de psychoanalyse maakt door de nadruk op het singuliere duidelijk dat de fantasie, de interpretatie van het lichamelijke, altijd gevaarlijk blijft. Rudi Laermans, hoogleraar sociologie, schrijft ten slotte een artikel dat de hele bundel inleidt: *Het culturele lichaam*. Wij mensen kunnen spreken, we hebben een bewustzijn. We beschikken over tekens die het ons mogelijk maken te denken en te voelen. Maar, als we spreken, lijkt het alsof de tekens die we gebruiken een in de werkelijkheid gefundeerde betekenis hebben. Niets in ons gevoel kan ooit veranderen, denken wij. Als voorbeeld citeer ik een patiënte uit mijn eigen praktijk: 'Als ik wakker word, denk ik altijd: Ik ben een meisje dat niet wil eten. Als ik niet eet, blijf ik altijd een meisje.' Er is heel lang in de therapie geen andere werkelijkheid dan deze. Tot het meisje op een nacht droomt over een Japanse visser met een buik vol vissen in een koud, glad bos. Haar vaste werkelijk-

heid van 'Ik ben een meisje dat niet eet' verschuift.

Het lichaam spreekt zoals het heeft leren spreken. Op een eigen wijze. Er zijn subjectieve werkelijkheden. *Als het lichaam spreekt* vertelt over al die werkelijkheden. Over de basis van ons denken en voelen. Baby's, kunstenaars, schilders en dromen vertellen ons over de fantasierealiteit. De fantasierealiteit die wij allemaal voor onszelf zo vanzelfsprekend vinden dat we denken dat het de enige echte is. De fantasierealiteit die gebaseerd is op een interactie tussen lichaam en geest. Een fantasierealiteit van waaruit we — misschien — iets kunnen veranderen in de gewone werkelijkheid. *Als het lichaam spreekt* is een verzameling artikelen waaraan alle — ook de hier niet besproken — auteurs zorgvuldig overdachte bijdragen leveren over de verhouding tussen lichaam en geest, over het cogito ergo sum en over het Ich dat vooral een körperlich Ich is. Over een verhouding die nooit helemaal precies kenbaar is, omdat we haar altijd weer een beetje veranderen. Het cogito ergo sum dat misschien wel veranderd moet worden in somnio ergo sum: ik droom dus ik ben ...

Klein met Lacan en Lacan met Klein

Bespreking van

.....
 Julia Borossa, Catalina Bronstein & Claire Pajaczkowska (red.) (2015). *The new Klein-Lacan dialogues*. Londen: Karnac. ISBN 978 1 78049 118 0, 312 pp., £ 26,99

.....
 JOS DE KROON

.....
The new Klein-Lacan dialogues zijn een vervolg op *The Klein-Lacan dialogues* uit 1997. Bij *The new Klein-Lacan dialogues* zijn andere redacteuren en andere schrijvers betrokken geweest op drie na: Catalina